

Nada Purić
JUSMŠ „Danilo Kiš“, Budva
Crna Gora

INTERESI, STAVOVI I VRIJEDNOSNE ORIJENTACIJE UČENIKA KAO FAKTOR NJIHOVOG ŠKOLSKOG POSTIGNUĆA

INTERESTS, ATTITUDES AND VALUE ORIENTATIONS STUDENTS AS A FACTOR OF
THEIR SCHOOL ACHIEVEMENTS

ABSTRACT Having in mind the fact that different factors (features) affect school results differently, in this work we have analysed the effects of interests, attitudes and value orientations of students on their school achievements.

The main objective of the research is to, by the analysis of the degree and the structure of the relationship between interests, attitudes and value orientations with school achievements of students, consider the influence of certain factors on success in high school that are characteristic for this social environment in present time, so that they are understood better and directed, so as to contribute to school achievements.

The research was carried out in 2011. The sample consisted of the students from grammar and vocational schools in Budva, Podgorica and Nikšić.

Regarding content and methodology, interdisciplinary approach was used.

It has been found out that interests, attitudes and value orientations of students have considerable influence on school achievements. The students with better marks are more inclined to making friends whereas the students with worse marks are more interested in media popularity and public influence. The connection of school achievements with certain psychological features is unequal in respect to school modalities, classes, gender as well as socio-demographical characteristics in some segments

The students of schools with different curriculums differ in respect to value choices.

The students of grammar schools are more related to private life and emotional bonds with the family and friends.

For different kinds of schools there is a somehow specific, for them characteristic, group of features that gives the highest contribution to the multiple relationship between school success and the system of psychological variables.

Key words: interests, attitudes and value orientation, student.

APSTRAKT S obzirom na činjenicu da različiti faktori (obilježja) različito djeluju na školsko postignuće, u ovom radu smo analizirali efekte interesa, stavova i vrijednosnih orijentacija učenika na njihov školski uspjeh.

Osnovni cilj istraživanja je da analizom stepena i strukture povezanosti interesa, stavova i vrijednosnih orijentacija učenika sa njihovim školskim uspjehom sagledamo uticaj pojedinih faktora na uspjeh u srednjoj školi, karakterističnih za ovaj društveni lokalitet u sadašnjem vremenu, kako bi ih mogli bolje razumjeti i usmjeriti da doprinesu školskom postignuću.

Istraživanje je sprovedeno 2011. godine. Uzorak su činili učenici gimnazije i srednjih stručnih škola u Budvi, Podgorici i Nikšiću.

U sadržinskom i metodološkom pogledu primijenjen je interdisciplinarni pristup.

Utvrđeno je da interesi, stavovi i vrijednosne orijentacije učenika imaju značajnog uticaja na školsko postignuće. Učenici koji više teže prijateljstvu imaju bolji školski uspjeh, dok oni koji više teže medijskoj popularnosti i javnom uticaju imaju lošiji uspjeh. Povezanost školskog po-

stignuća sa pojedinim psihološkim obilježjima nejednaka je po modalitetima škola, po razredima, prema polu, kao i prema socijalno-demografskim karakteristikama u nekim segmentima. Učenici škola različitog usmjerenja se razlikuju po nekim karakteristikama vrijednosnih opredjeljenja. Učenici gimnazije se odlikuju većom usmjerenošću ka privatnoj sferi življenja i ostvarenju emocionalnih veza u krugu porodice i prijatelja. Za različite vrste škola postoji donekle specifična, za njih karakteristična, grupa obilježja koja daje najveći doprinos višestrukoj vezi školskog uspjeha i sistema psiholoških varijabli.

Ključne riječi: interesi, stavovi, vrijednosne orijentacije, učenik.

Uvod

Mnogobrojna istraživanja su pokazala da je školski uspjeh determinisan velikim brojem faktora. Odavno je postalo jasno da kognitivne sposobnosti nijesu dovoljne da zahvate ukupnu varijansu uspjeha pa se počelo sa istraživanjima uloge i drugih činilaca. Uskoro su u istraživanja uključeni motivacija, radne navike, lične osobine, socijalna i kulturna obilježja učenika i drugi faktori.

Istorijsko – sociološka dešavanja u prethodnih dvadeset godina na širem geografskom području uzrokovala su promjene u vrijednosnom sistemu, posebno populacije mladih, što se odražava i na motivaciju učenika za učenje i uspjeh u školi. „Vrijeme u kome živimo, po sadržini društvenih kretanja, po protivrječnostima i po sukobljavanjima pojedinaca i grupa nosi u sebi obeležja nesigurnosti, sumornosti, pa i kolebljivosti; nesumnjivo je da sve to doživljavaju i mladi, što ostavlja traga u razvoju njihove ličnosti u pogledu na život i svet, što utiče na njihovo ponašanje i uvažavanje moralnih vrednosti“ (R. Grandić, 1991, str. 136). Predmet ovog istraživanja svodi se na pitanje kakva je povezanost interesovanja, stavova i vrijednosnih orijentacija učenika sa njihovim školskim postignućima. Uže određen cilj je ispitivanje postojanja uticaja ovih psiholoških faktora na postignuće učenika izraženo školskim uspjehom.

Opredjeljujući se za istraživanje uticaja interesovanja, stavova i vrijednosnih orijentacija učenika na školski uspjeh težili smo da zahvatimo jedan od nedovoljno istraženih, ali za praksu značajnih aspekata determinacije uspjeha.

Spoznaja tih faktora, kao i mjere i načina na koji utiču na uspjeh u školi daje nam mogućnost uticanja na njih, a time i na profesionalni razvoj adolescenata. Proučavajući ove psihološke faktore pokušaćemo odrediti njihov uticaj na značaj koji učenici daju školskom uspjehu u njihovom vrijednosnom sistemu.

Interesovanja

Uz sposobnosti i neke crte temperamenta, interesovanja predstavljaju najstabilnije ljudske dispozicije, koje karakterišu zaokupljenost svijesti omiljenim sadržajima i bavljenje izabranim aktivnostima. (D. Pantić, 1980).

Interesovanja imaju važne funkcije u svim fazama čovjekovog života i raznim oblastima, kao što su igra, učenje, rad, izbor poziva, provođenje slobodnog vremena. Uslovi za kreativnu produkciju koji dolaze iz ličnosti mladih

obuhvataju njihove sposobnosti, interesovanja i stilove učenja (J. Renzulli, 1992).

Problem interesovanja u doba puberteta daje ključ za razumijevanje psihičkog razvoja preadolescenata. Nijedna psihička funkcija čovjeka, ni na jednom stupnju razvoja, ne funkcionira automatski, bez sistema, slučajno, već u određenom sistemu, u pravcu koji su odredile težnje, potrebe i interesovanja, „nataložena“ u ličnosti (L. Vigotski, 1996).

Cjelovite dinamičke tendencije, koje određuju strukturu usmjerenosti naših reakcija, nazivamo interesovanjima. Interesovanja, pod kojima se podrazumijevaju cjelovite strukturalne, dinamičke tendencije, nova psihologija razmatra u svijetlu ovakvog poimanja kao životne, organske procese koji su duboko ukorijenjeni u organskoj, biološkoj osnovi ličnosti, ali se razvijaju uporedo sa razvojem cjelokupne ličnosti. Ovi procesi, kao i ostali životni procesi, pokazuju potpuno očigledan razvoj, raščenje i sazrijevanje.

Interesovanja obezbjeđuju energiju za istrajavanje na školskim zadacima, čineći taj rad zanimljivijim i prijatnijim iskustvom. Šta više, preovladava uvjerenje da je ukupno kognitivno ponašanje funkcija nivoa interesovanja koje je prisutno u procesu učenja, bez obzira na to da li se radi o bazičnim vještinama učenja ili višim nivoima produkcije (J. Renzulli, 1994).

Većina budućih interesovanja trasira se u ranom djetinjstvu, ali to ne umanjuje značaj školskih sadržaja i aktivnosti. Roditelji i drugi agensi snabdijevaju dijete prvim saznanjima o potencijalnim oblastima interesovanja, usmjeravaju, nude primjer. Približno do desete godine može se govoriti o kratkotrajnim, labavim i proširenim interesovanjima. U periodu od puberteta do zrelosti dešava se proces diferencijacije interesovanja, tako što se polazi od difuznog stadijuma, kreće preko imaginarnog stadijuma i stadijuma verifikacije i stiže do kristalizacije interesovanja. U imaginarnoj fazi dolazi do čvršćeg vezivanja interesovanja za polnu ulogu, ali se tek u toku srednje adolescencije, od četrnaeste do osamnaeste godine, interesovanja više dovode u vezu sa sposobnostima i zahtjevima realnosti (J. Renzulli, 1977).

Uspjeh u školi utiče na angažovanje, upotrebu i razvoj ukupnih potencijala učenika i tako što djeluje na druge aspekte njihove ličnosti i ponašanja koje učestvuju u kreativnom stvaranju, kao što su samopoimanje, socijalni odnosi. Interesi osobu (pojedince) čine osjetljivim za neke sadržaje i pokreću je na aktivnost, bilo fizičku ili samo nekom vrstom mentalnog učešća. Stepen izraženosti interesa je jedan od indikatora zrelosti ličnosti. Interesi se formiraju u vezi sa ličnim osobinama (sposobnostima, vrijednostima, stavovima) ali nesumnjivo predstavljaju zasebnu kategoriju relativno trajnih dispozicija za određene aktivnosti od čega se pošlo i u ovom istraživanju.

Mi smo u okviru ovog istraživanja, kao polaznu osnovu u ispitivanju vrste interesa (vodeći računa o našim kulturnim i drugim specifičnostima), uzeli Šprangerovu (E. Spranger, 1928, prema S. Joksimović, 2001) klasifikaciju interesa ili vrijednosti koja je predstavljala osnovu za njegovu tipologiju ličnosti. On je smatrao da postoji nekoliko vrijednosti koje utiču na čovjekovo cjelo-

kupno ponašanje i daju pečat tom ponašanju po čemu se ličnosti razlikuju jedna od druge. On navodi sljedeće interese:

- teorijski interes, koji se može označiti kao interes za saznanjem, za otkrivanjem naučnih činjenica i pojava;
- socijalni interes – interes za ljude i njihove probleme;
- ekonomski interes – interes za materijalna dobra, novac, zaradu;
- politički interes – interes za postizanje moći i vlasti;
- estetski interes – interes za proizvode umjetničke i duhovne kulture, za ono što je lijepo.

U našem istraživanju ispitaćemo interesovanja učenika srednje škole u kontekstu njihovog školskog postignuća, koristeći navedene interese kao varijable ispitivanja.

Stavovi

Stav je stečena dispozicija, stečena spremnost da se na određen način opaža, misli i emocionalno reaguje i djeluje, ali kakvo će to reagovanje biti – zavisi od iskustva pojedinaca formiranog u toku njegovog života. Ovo iskustvo je, opet, uvijek iskustvo izgrađeno u toku društvenog života pod djelovanjem socijalnih činilaca. Stav je, dakle takva osobina čovjeka preko koje mogu na ponašanje da djeluju različiti faktori, prije svega, različiti socijalni faktori. (G. Allport, 1968).

Pod stavovima treba podrazumijevati neuralnu i mentalnu spremnost, formiranu na osnovu iskustva, koja vrši direktivni ili dinamički uticaj na reagovanje pojedinca na objekte i situacije sa kojima dolazi u dodir. (G. Allport, 1935). Stavovi, drugim riječima, ne postoje uvijek manifestno nego samo kao spremnost koja se može aktualizovati u određenoj situaciji.

Istraživanja su pokazala da su stavovi složene dispozicije i da tu složenost čine sljedeće tri komponente: emocionalna, kognitivna i konativna. Emocionalna komponenta predstavlja činjenicu da prema objektima prema kojima postoji stav, postoji i emocionalni odnos (naklonost ili nenaklonost). Kognitivna komponenta znači da stav uključuje određeno znanje i suđenje o objektima stava. Treća je komponenta takozvana konativna (ili voljna), koja uključuje spremnost da se u vezi sa objektom stava preduzimaju akcije za ili protiv (N. Rot, 2008).

Stavovi predstavljaju rezultat socijalizacije čovjeka. Oni se usvajaju, prije svega socijalnim učenjem, tj. učenjem u društvenim uslovima pri kome djeluju razni socijalni faktori. Zato svi faktori koji određuju proces socijalizacije i utiču na njega predstavljaju i determinante formiranja socijalnih stavova. Za socijalizaciju ličnosti su od značaja mnogobrojni od socijalnih faktora: društveni sistem u kom pojedinac živi, pripadnost određenoj naciji i drugim različitim, velikim i malim grupama (porodica, vršnjaci, odjeljenje itd). Istovremeno, oblik u kome se socijalizacija manifestuje zavisi od ličnih osobina.

Vrijednosti

Vrijednosti se shvataju kao relativno trajne karakteristike ličnosti koje osoba usvaja putem raznih oblika socijalnog učenja. One omogućavaju osobi da formira lični socijalni identitet, da pronade ili izgradi adekvatne odnose sa svojim socijalnim okruženjem, da se osjeća ne samo prihvaćenom i zaštićenom nego i aktivnom i djelotvornom na socijalno relevantan način. Jedan od značajnih integrativnih mehanizama je vezivanje ličnih vrijednosti i njihovog ostvarivanja za aktivnosti kojim osoba istovremeno zadovoljava svoje osnovne ili egzistencijalne potrebe i obezbjeđuje svoje mjesto ili status u društvenim odnosima. (N. Havelka, 1995).

Na osnovu uvida u vrijednosni profil mlade generacije steći ćemo sliku o aktuelnoj generaciji mladih i pokušati uz pomoć te slike objasniti njihovo ponašanje. Budući da se vrijednosti usvajaju tokom socijalizacije, istraživanje vrijednosti mladih omogućuje uvid u efekte socijalizacije. U istraživanju se nastoje utvrditi i činioci ili korelati određenih vrijednosnih opredjeljenja, kako bi se osvijetlio proces formiranja vrijednosti, kao i udio pojedinih agenasa socijalizacije u usvajanju određenih vrijednosti.

U vremenu vrijednosne i opšte društvene krize posebnu pažnju privlače stavovi i vrijednosna opredjeljenja mladih, jer se preko njih naslućuje budućnost jednog društva. Međutim, i mladi su pod uticajem aktuelnih promjena u društvu koje se na njih prenose preko porodice, sredstava informisanja, škole i neformalnih kanala (npr. preko grupe vršnjaka).

Školski uspjeh

Pojam uspjeha kao filozofske i egzistencijalne kategorije postoji od nastanka društva i njegovog vrednovanja ove kategorije. Svako društvo ima određeni sistem vrijednosti koji se transponuje i kroz kategorije uspjehnosti i neuspjehnosti.

Škola je institucionalni oblik koji, na osnovu utvrđenih kriterijuma, rangira učenike na uspješne i neuspješne. Uspjeh u školi je jedna od pretpostavki napredovanja u mnogim domenima, pa čak i u sticanju mogućnosti za rad, samobrazovanja, formiranja ličnosti i postizanja zadovoljavajućeg statusa u društvu (N. Šaranović-Božanović, 1984).

Školske ocjene su opšteprihvaćeni i široko korišteni pokazatelji uspjeha učenika u školi. Ocjenjivanje je pedagoška djelatnost koja se odvija u skladu sa pravilima iza kojih stoje određena prava, obaveze i vaspitne mjere. Ocjena treba da „prati i vrednuje ne samo reprodukciju naučenih sadržaja, već i formiranje i razvoj raznih značajnih crta ličnosti učenika; njegovo stvaralaštvo, stavove, naklonosti, uvažavanja, socijalnost, itd., a koje on stiče radom u školi.“ (Pedagoški rečnik, 1967).

Ocjena se u svakodnevnoj praksi koristi i kao mjera znanja, ali i kao evaluativni pokazatelj. Školske ocjene, bez obzira na njihov pedagoško –

psihološki kvalitet, uveliko utiču na učenikovo formiranje slike o sebi. Upravo u tome je najvećim dijelom tajna „moći“ ocjene i njene upotrebe (ponekad i zloupotrebe) kao regulativnog sredstva, mogućnosti da se ocjenom nagrađuje i kažnjava.

Status učenika i u školi i u porodici uveliko zavisi i od ocjena.

Rezimirajući ukratko ovaj pregled o funkcijama školske ocjene može se zaključiti da ona predstavlja složenu mjeru znanja i stepena adaptacije učenika na učenje i školsku sredinu.

Školski uspjeh nije samo mjera savladanosti školskog programa, već na izvjestan način i mjera adaptacije i lične efikasnosti u karakterističnom vas-pitno-obrazovnom procesu i nije opravdano vezivati ga samo za kognitivne i konativne dimenzije. Uspjeh u školi ne zavisi samo od sposobnosti, osobina ličnosti i motivacije, već i od složenih odnosa pojedinih ličnih varijabli i ukupnih porodičnih i društvenih uslova u kojima učenik živi.

Metod

Ciljevi i zadaci istraživanja

Crna Gora sa svojim karakteristikama vjerovatno je doprinijela da ljudi, istog etničkog porijekla, živeći dugo vremena u istim kulturnim i privrednim uslovima, pokazuju bar dijelom slične crte, koje ih čine različitim od stanovnika drugog etničkog porijekla, koji žive u drugačijim kulturnim i privrednim uslovima. Realno je očekivati da se taj uticaj odražava i na mlade, njihov vrijednosni sistem, način života a samim tim i na činioce motivacije učenja i uspjeha u školi.

Obzirom da u populaciji srednjoškolaca Crne Gore nijesu vršena ovakva istraživanja, globalni cilj ovog istraživanja je da osvijetli djelovanje ovih psiholoških obilježja na uspjeh u srednjoj školi, karakterističnih za ovaj društveni lokalitet u sadašnjem vremenu, kako bi se mogli bolje razumjeti i usmjeriti da doprinesu školskom postignuću.

U okviru crnogorskog područja smatramo da bi bilo korisno, u naučne svrhe, uporediti uticaj interesovanja, stavova i vrijednosnih orijentacija učenika na uspjeh u srednjoj školi u tri karakteristična i po mnogo čemu različita grada: u Nikšiću, kao kontinentalnom mjestu, u Podgorici kao centru Crne Gore i u Budvi kao turističkom mjestu.

Zadatak ovog istraživanja je da se prouči i analizira povezanost varijabli: interesovanja, stavova i vrijednosti učenika i uspjeh u školi, tj. da se utvrdi da li je veza statistički značajna i kakvog je kvaliteta kod četiri uzrasne grupe adolescenata, obzirom na različite profile zanimanja i mjesto življenja.

U cilju utvrđivanja *stavova, interesovanja i vrijednosti* koristili smo Skalu vrijednosnih orijentacija.

Školski uspjeh ispitanika smo utvrdili na osnovu školske dokumentacije (razredni dnevni). Kao mjerilo uspješnosti koristili smo njihove opšte ocjene postignute na kraju školske 2010/ 2011 godine.

Pošli smo od hipoteza:

1. Postoji uticaj interesa, stavova i vrijednosnih orijentacija učenika na njihovo školsko postignuće.
2. Povezanost školskog postignuća sa pojedinim psihološkim obilježjima (varijablama) nejednaka je po modalitetima škola i po razredima. Uključićemo u istraživanje i kriterijske varijable: pol i socijalno-demografske karakteristike.
3. Za različite vrste škola postoji specifična, za njih karakteristična, grupa varijabli koja daje najveći doprinos višestrukoj vezi školskog uspjeha i sistema psiholoških varijabli.

Uzorak i način ispitivanja

Uzorak učenika je sistematski obuhvatio po jedno odjeljenje u svakom razredu usmjerenja gimnazije i turističkih tehničara u Budvi, Podgorici i Nikšiću. Odlučili smo se da ispitivanjem obuhvatimo učenike primorskog, centralnog i sjevernog dijela Crne Gore, kako bi obezbijedili reprezentativnost ispitivanja. U istraživanju su bili uključeni učenici I, II, III i IV razreda srednje škole u Budvi, Podgorici i Nikšiću, koji su se opredijelili za smjer – gimnazija ili za smjer – turistički tehničar. Škole koje su uključene u istraživanje su: Srednja mješovita škola „Danilo Kiš“ iz Budve, Gimnazija „Slobodan Škerović“ i Srednja stručna škola „Sergej Stanić“ iz Podgorice, kao i gimnazija „Slobodan Cerović“ i Ekonomsko ugostiteljska škola iz Nikšića.

Uzorak čini 775 učenika, uzrasta od 15-9 godina i to 398 učenika gimnazije i 378 učenika turističkih tehničara. Ispitanika iz Budve je 258, iz Nikšića 262 a iz Podgorice 254. S obzirom na pol uzorak čini 305 subjekata muškog pola i 470 subjekata ženskog pola. Izrazita neujednačenost ispitanika prema polu, u korist ženskih subjekata (39,4 % : 60,6 %) nije posljedica slučaja, već je to odraz stvarnog stanja u ispitivanim školama.

Koristili smo instrument: Skalu vrijednosnih orijentacija.

Skala vrijednosnih orijentacija

Skalu vrijednosnih orijentacija ćemo koristiti u cilju: utvrđivanja hijerarhijske organizacije, strukture i korelata vrijednosnih orijentacija srednjoškolskih učenika, kao i – da utvrdimo kakve su sličnosti i razlike u vrijednosnim opredjeljenjima srednjoškolaca u različitim demografskim (socijalno-kulturnim) sredinama, kao i – da utvrdimo kakve su sličnosti i razlike u vrijednosnim opredjeljenjima u zavisnosti od izabranih usmjerenja učenika u školi.

Vrijednosti su shvaćene kao lični ciljevi koje pojedinci smatraju poželjnima i koje žele da ostvare. To znači da je prije svega riječ o ličnim vrijednostima ili o ciljevima individualnog života, za razliku od društvenih vrijednosti i ciljeva kojima, prema mišljenju pojedinaca, društvo treba da teži. U istraživanju vrijednosti pošlo se od unaprijed definisanih životnih ciljeva – vrijednosti, među kojima su ispitanici birali po tri cilja koja su za njih lično najvažnija i tri najmanje važna cilja. Od ispitanika je takođe traženo da među poželjnim cilje-

vima označe najvažniji cilj, pa drugi i treći po važnosti, a među nepoželjnim ciljevima su izdvojili najmanje poželjan, kao i ciljeve koji su na drugom i trećem mjestu po nepoželjnosti. Prilikom definisanja ciljeva za koje su se adolescenti opredjeljivali, pošlo se od određenih psiholoških potreba koje se mogu zadovoljiti ostvarenjem pojedinih ciljeva. Jedna grupa ciljeva označava individualističku orijentaciju koja se ispoljava kroz usmjerenost ka užem socijalnom krugu (porodica i prijatelji), težnju ka ličnoj dobiti i neposrednom zadovoljstvu (kroz sticanje materijalnih dobara ili zabavljanje) ili kao želja za ličnom afirmacijom na osnovu znanja i stručnosti. Drugu grupu čine vrijednosti koje govore o prometejsko-altruističkoj orijentaciji (nastojanje da se doprinese dobrobiti drugih pojedinaca i napretku društva). U trećoj grupi su ciljevi koji izražavaju usmjerenost na moć i javni uticaj (medijska popularnost, politički uticaj, omiljenost među vršnjacima).

U ovom dijelu istraživanja cilj nam je da utvrdimo hijerarhijsku organizaciju, strukturu i korelate vrijednosnih orijentacija srednjoškolskih učenika. Napravili smo faktorsku strukturu vrijednosnih orijentacija učenika: 1. Imati srećan brak i skladnu porodicu; 2. Imati dobre prijatelje; 3. Sticati znanje i obrazovati se; 4. Biti dobar stručnjak; 5. Zabavljati se i uživati do mile volje; 6. Biti bogat; 7. Biti dobar i velikodušan; 8. Zalagati se za pravednost i ravnopravnost ljudi; 9. Pomagati ljudima i žrtvovati se za njih; 10. Biti omiljen u svom društvu; 11. Doprinositi društvenom napretku; 12. Biti popularna medijska ličnost; 13. Imati politički uticaj i moć. (S. Joksimović, 2001)

Statistička obrada podataka

Od metoda deskriptivne statistike urađeni su:

1. Prikaz raspodjela frekvencija, tj. frekvencije i procenti koji se odnose na pojedine kategorijalne varijable (nominalni nivo).
2. Prikaz prosječnih vrijednosti, standardna devijacija i medijana kod skalnih vrijednosti za koje se pretpostavlja da su na intervalnom nivou mjerenja.
3. Prikaz vrijednosti prosječnih rangova.

Od metoda inferencijalne statistike korišteni su:

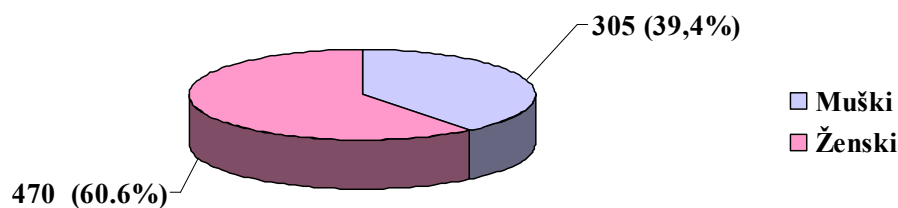
- 1.1. Indeks zakrivljenosti, indeks spljoštenosti, njihove standardne pogreške za ispitivanje normalnosti raspodjele.
- 1.2. Kolmogorov-Smirnova Z-vrijednost za ispitivanje normalnosti raspodjele.
- 1.3. Hi-kvadrat kada su se testirale razlike u raspodjelama frekvencija prema pojedinim kategorijama nominalnih varijabli sa dvije, tri ili više kategorija kao vrijednosti (npr. muško i žensko).
- 1.4. Analiza varijance kada su se testirale značajnosti razlika između dvije ili više grupa u vrijednostima na skalama za koje se pretpostavlja da mogu biti intervalnog karaktera.
- 1.5. Levenov test kojim se testira pretpostavka o jednakosti varijance unutar grupa ili varijance pogreške podgrupa.
- 1.6. Boxov test jednakosti elemenata matrice varijance-kovarijance za ANOVA (analizu varijance).

- 1.7. Mann-Witneyev U-test ili test razlike u rangovima između dvije podgrupe.
- 1.8. Kruskal-Wallisov test razlika u rangovima između tri i više podgrupa.
- 1.9. Logistička regresija tamo gdje se testirala korelacija i moć redicije dihotomizirane zavisne varijable školskog uspjeha na osnovu prediktora koji mogu biti ili kontinualni ili dihotimni kao u slučaju ovog rada.
- 1.10. Point-biserijalni koeficijent korelacije se koristio u situacijama kada su se korelirali dihotomna varijabla sa nekom kontinualnom varijablom.

Rezultati

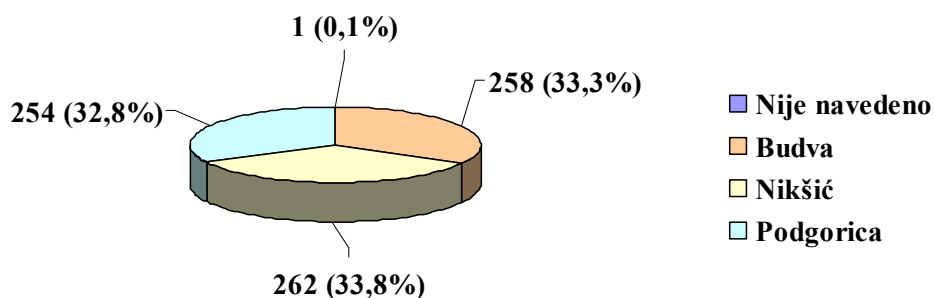
Karakteristike uzorka na kojem je vršeno istraživanje

U narednom dijelu rada dat je prikaz strukture uzorka s obzirom na neke relevantne varijable poput pola, grada u kojem učenici žive, smjera škole, razreda koji učenici pohađaju i školskog uspjeha. Inače, istraživanje je sprovedeno na uzorku N=775 učenika.

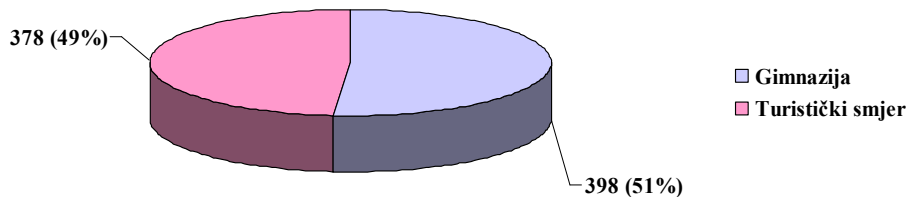
Grafikon 1: Struktura uzorka ispitanika s obzirom na pol

Kako se vidi iz grafikona, nešto je veći procent ženskih ispitanika u odnosu na muškarce.

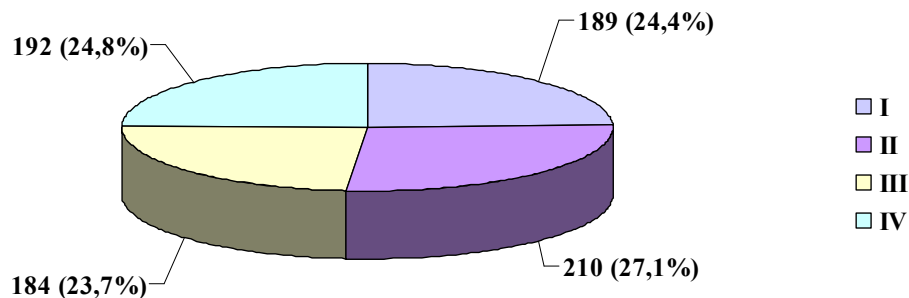
Grafikon 2. Struktura uzorka ispitanika s obzirom na grad u kojem učenici žive

Istraživanje je vršeno u školama u tri grada. Prema zastupljenosti učenika iz pojedinih škola, može se vidjeti iz grafikona da je podjednak broj ispitanih učenika iz sva tri grada (u uzorku je približno po 33 % učenika iz svakog od obuhvaćenih gradova).

Grafikon 3. Struktura uzorka ispitanika s obzirom na smjer škole koju učenik pohađa

Struktura uzorka je zadovoljavajuća za istraživanje jer učenici gimnazije čine 51% a učenici koji pohađaju smjer turistički tehničar čine 49% uzorka.

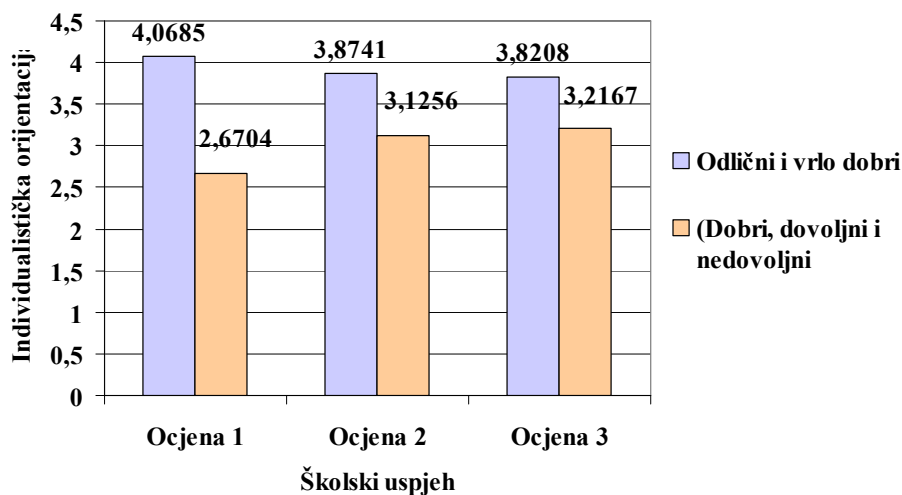

Grafikon 4. Struktura uzorka ispitanika s obzirom na razred koji učenici pohađaju

Kako se može vidjeti iz grafikona, veličine grupa učenika koji pohađaju različite razrede su prilično ujednačene. Doduše, podgrupa učenika II razreda je neznatno brojnija u odnosu na podgrupe iz ostalih razreda.

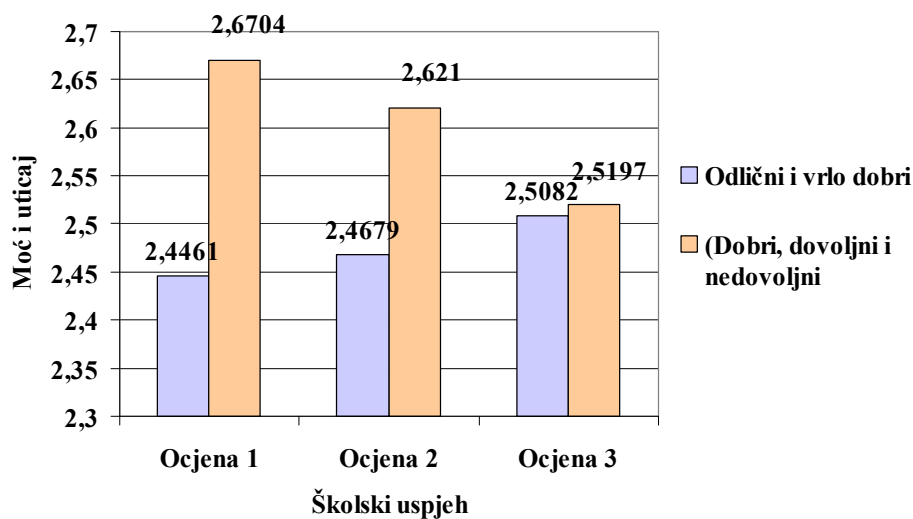
Postoji uticaj interesa, stavova i vrijednosnih orijentacija učenika na njihovo školsko postignuće (Hipoteza 1)

Ispitivanje razlika između učenika sa različitim školskim uspjehom u vrijednostima na komponentama vrijednosne orijentacije

Grafikon 5. Vrijednosti učenika različitog školskog uspjeha na komponenti „Individualistička orijentacija“ a s obzirom na ocjenu školskog uspjeha

Iz grafikona se vidi da učenici sa boljim uspjehom imaju veće vrijednosti na komponenti individualističke orijentacije i kod sve tri situacije ocjenjivanja školskog uspjeha. Takođe, kod sve tri ocjene školskog uspjeha razlike su statistički značajne.

Grafikon 6. Prosječne vrijednosti učenika sa različitim školskim uspjehom u komponenti „Moć i uticaj“ a kod sve tri situacije ocjenjivanja školskog uspjeha

U sve tri situacije ocjene školskog uspjeha, lošiji učenici imaju veće prosječne vrijednosti na varijabli „Moć i uticaj“ s tim da su te razlike značajne samo kod ocjene 1 i ocjene 2.

Tabela 1.

Prikaz vrijednosti i nivoi značajnosti point-biserijalnih koeficijenata korelacije između vrijednosti komponenti vrijednosne orijentacije i školskog uspjeha

Dimenzije vrijednosne orijentacije		Ocjena 1	Ocjena 2	Ocjena 3
Individualistička orijentacija	Korelacija	0,592	0,315	0,248
	Značajnost	0,000	0,000 **	0,000 **
Altruistička orijentacija	Korelacija	0,006	0,056	-0,025
	Značajnost	0,859	0,118	0,485
Moć i uticaj	Korelacija	-0,105	-0,071	-0,005
	Značajnost	0,003 **	0,048 *	0,884

* korelacija je statistički značajna na nivou manjem od 5%

** korelacija je statistički značajna na nivou manjem o 1%

Kako se može vidjeti iz gornje tabele postoji značajna korelacija komponente „Individualna orijentacija“ sa školskim uspjehom definisanim kao ocjena 1, 2 i 3.

U prosjeku, veće vrijednosti na ovoj komponenti su povezane sa većim vrijednostima ili ocjenama školskog uspjeha i obratno. Kada je riječ o komponenti „Moć i uticaj“ ona je u značajnoj i negativnoj korelaciji sa školskim uspjehom. Veće vrijednosti na ovoj komponenti su povezane sa lošijim uspjehom kada su u pitanju ocjene 1 i 2. Kada je u pitanju ocjena 3, nije utvrđena povezanost ove komponente sa školskim uspjehom. Ovi nalazi većim dijelom potvrđuju hipotezu H1.

Diskusija

Ovim istraživanjem ispitivali smo „Interese, stavove i vrijednosne orijentacije učenika kao faktor njihovog školskog postignuća“.

Ovo istraživanje na određen način predstavlja pokušaj da se na srednjoškolsku populaciju Crne Gore provjere teorijske koncepcije o uticaju određenih psiholoških faktora na školsko postignuće izraženo školskim uspjehom.

S obzirom na dobijene rezultate analize podataka u istraživanju sprovedenom u sklopu ovoga rada, možemo izvesti određene zaključke.

Hipoteza „Postoji uticaj interesa, stavova i vrijednosnih orijentacija učenika na njihovo školsko postignuće“ je većim dijelom potvrđena.

Utvrđena je značajna korelacija komponente „Individualistička orijentacija“ sa školskim uspjehom definisanim kao ocjene 1, 2 i 3. U prosjeku, veće vrijednosti na ovoj komponenti su povezane sa većim vrijednostima ili ocjenama školskog uspjeha i obratno. Kada je riječ o komponenti „Moć i uticaj“, ona je u značajnoj i negativnoj korelaciji sa školskim uspjehom. Veće vrijednosti na ovoj komponenti su povezane sa lošijim uspjehom kada su u pitanju ocjene 1 i 2. Kada je u pitanju ocjena 3, nije utvrđena povezanost ove komponente sa školskim uspjehom.

2. Naša hipoteza „*Povezanost školskog postignuća sa pojedinim psihološkim obilježjima nejednaka je po modalitetima škola, po razredima, prema polu*“ potvrđena je u nekim segmentima.

Ispitivanjem korelacije između vrijednosti komponenti vrijednosne orijentacije i školskog uspjeha a u odnosu na pol utvrđeno je da komponenta „Individualistička orijentacija“ značajno korelira sa školskim uspjehom u sve tri situacije procjene (ocjena 1, 2 i 3). Korelacije su pozitivne, što znači da su više vrijednosti individualističke orijentacije povezane sa boljim školskim uspjehom i obratno. Ali ove korelacije su značajne kod ispitanika oba pola, što znači da pol nema moderirajući efekat na njih, što ne ide u prilog postavljenoj hipotezi.

Komponenta „Moć i uticaj“ značajno i negativno korelira sa ocjenom 2 školskog uspjeha.

U prosjeku, što je veća vrijednost na ovoj komponenti, lošiji je školski uspjeh. Ova povezanost je utvrđena kod ispitanika ženskog pola, ali ne i kod ispitanika muškog pola, što djelimično potvrđuje hipotezu.

3. Naša hipoteza „*Za različite vrste škola postoji specifična, za njih karakteristična, grupa obilježja (varijabli) koja daje najveći doprinos višestrukoj vezi školskog uspjeha i sistema psiholoških varijabli*“ je potvrđena u nekim djelovima.

Postoje nešto različite kombinacije prediktora kod različitih smjerova, a koji su se pokazali značajni u doprinosu prediktivnoj moći modela. Kada je u pitanju smjer gimnazija, izdvojeni model u svojoj strukturi ima samo prediktorsku varijablu „Individualistička orijentacija“. Regresijski koeficijent je statistički značajan i pozitivan je ovaj prediktor. To znači da kod učenika u gimnaziji, što je izraženija „Individualistička orijentacija“, veća je šansa da pripadaju kategoriji učenika sa odličnim i vrlo dobrim uspjehom. Kod učenika turističkog smjera identifikovana je nešto drugačija kombinacija prediktorskih varijabli u modelu. Prediktori koji su se u ovom slučaju pokazali kao značajni u doprinosu prediktivnoj moći modela jesu varijable vrijednosne orijentacije: „Individualistička orijentacija“ i „Moć i uticaj“. Regresijski koeficijenti za obje ove varijable su statistički značajni s tim da je predznak regresijskog koeficijenta pozitivan kada je u pitanju „Individualistička orijentacija“, a negativan kada je u pitanju „Moć i uticaj“. To znači da, ako učenici imaju izraženiju „Individualističku orijentaciju“, veća je šansa da pripadaju kategoriji učenika sa odličnim i vrlo dobrim uspjehom. S druge strane, ako učenici turističkog smjera imaju veće vrijednosti na varijabli „Moć i uticaj“, veća je šansa da pripadaju kategoriji učenika sa

dobrim, dovoljnim i nedovoljnim uspjehom. Ovi nalazi regresijske analize potvrđuju jednim dijelom hipotezu H3 jer se zaista kod učenika različitih smjerova identifikovao različit set psiholoških varijabli vezanih sa školskim uspjehom. Pokazalo se da varijabla „Moć i uticaj“ značajno doprinosi predikciji školskog uspjeha kod učenika turističkog smjera, ali ne i kod učenika gimnazije.

Zaključak

Na osnovu rezultata analize podataka u našem istraživanju možemo zaključiti da interesi, stavovi i vrijednosne orijentacije učenika imaju značajnog uticaja na školsko postignuće.

Na skali vrijednosnih orijentacija veće vrijednosti na komponenti „Individualistička orijentacija“ su povezane sa većim vrijednostima ili ocjenama školskog uspjeha i obratno.

Individualistička orijentacija ispoljava se kroz usmjerenost ka užem socijalnom krugu (porodica i prijatelji), težnju ka ličnoj dobiti i neposrednom zadovoljstvu (kroz sticanje materijalnih dobara ili zabavljanje) ili kao želja za ličnom afirmacijom na osnovu znanja i stručnosti.

Veće vrijednosti na komponenti „Moć i uticaj“ su povezane sa lošijim uspjehom.

U grupi vrijednosti „Moć i uticaj“ su ciljevi koji izražavaju usmjerenost na moć i javni uticaj kao što su: medijska popularnost, politički uticaj, omiljenost među vršnjacima.

Znači da bolji učenici više teže prijateljstvu, a slabiji medijskoj popularnosti i političkom uticaju.

Društvena sredina, u kojoj se učenici kreću ili koja dopire do njih putem sredstava masovnog komuniciranja, utiče na proces učenja tako što aktivnostima učenja daje ili oduzima širi i trajniji smisao. Ukoliko se vrijednosti i norme koje se uče u školi suštinski razlikuju od vrijednosti i normi koje vladaju u društvu, interesovanje za učenje će opadati, učenje će postati usko instrumentalno, a opšta životna usmjerenost učenika će se sporije formirati jer će učenici vjerovatno postati prijemčivi za radikalne vrijednosne uticaje iz neposredne ili šire društvene sredine.

Bez obzira na okolnosti, adolescenti su skloni da optimistički gledaju na svoje životne, a time i profesionalne izgleda, na sebe kao osobu koja posjeduje odgovarajuće sposobnosti i koja će ostvariti svoje ciljeve. Porodica nastoji da djecu zaštiti od naglih društvenih promjena i trudi se da sačuva osnovne vrijednosti i onda kada zbivanja u društvenom okruženju nijesu u skladu sa njima; ona uglavnom i uspijeva da ih „amortizuje“. Naša škola je tradicionalno humanistički i prosvjetiteljski orijentisana, jedina od svih društvenih institucija u prvi plan ističe ravnotežu individualno-razvojnih i opšte-socijalnih vrijednosti i ne samo da otkriva učenicima visoko vrijedne ciljeve nego i nastoji da im te ciljeve saznajno, emotivno i vrijednosno približi, dovede u kontakt s njihovim doživljajem ličnog i socijalnog identiteta.

Važno je, s jedne strane, u kojoj mjeri sredina ističe značaj znanja za formiranje pozitivne slike o sebi posredstvom modela važnih osoba kao stručnjaka u određenom zanimanju. Sa druge strane, uža sredina može uticati na podsticanje razvoja želje za znanjem tako što će stvoriti uslove i pružiti priliku osobi da se isproba u oblasti profesionalnog rada i time što će činiti ono što može da olakša osobi da postane kompetentna i da doživi osjećanje kompetencije u aktivnostima sticanja znanja i profesionalnih vještina.

U cjelini gledano, može se pretpostaviti da su dominantne vrijednosne orijentacije pripadnika određene generacije srednjoškolaca uslovljene sociopsihološkim karakteristikama uzrasnog perioda u kome se nalaze, kao i društvenim okolnostima u kojima žive.

Preferiranje vrijednostima i ciljevima u čijoj se osnovi nalazi afilijativni motiv i potreba za afektivnom vezanošću može se objasniti razvojnim karakteristikama adolescenata, kao i univerzalnim potrebama za ljubavlju i pripadanjem.

Veća usmjerenost mladih ka ciljevima koji govore o utilitarnoj orijentaciji (sticanje bogatstva) može se objasniti pogoršanjem ekonomske situacije i sve nepovoljnijim materijalnim uslovima života većine stanovništva, što izaziva osjećanje osujećenosti, aktualizuje motiv sigurnosti i potencira želju za materijalnim sticanjem. Ovakvoj orijentaciji vjerovatno doprinosi i pojava novih bogataša, čije bogatstvo nije uvijek zasnovano na radu i adekvatnom zalaganju, a koji se svojim stilom života nameću mladima kao model.

Kada je riječ o većoj izraženosti hedonističke orijentacije, objašnjenje se može naći u činjenici da su u vremenu opšte nesigurnosti i poremećenih vrijednosti, mnogi mladi zahvaćeni osjećanjem anomije i neizvjesnosti, osjećanjem da nema smisla dugoročnije planirati i odricati se, već se treba prepustiti uživanju i zabavi.

Manja privlačnost ciljeva koji govore o altruističkoj (prosocijalnoj) orijentaciji, kao što su velikodušnost, pomaganje i žrtvovanje, takođe se može objasniti nepovoljnim uslovima življenja, koji mogu dovesti do povećane usredređenosti ka sopstvenoj dobrobiti na račun brige o dobrobiti drugih.

Razlike među učenicima različitih usmjerenja mogu se pripisati jednim dijelom atmosferi u školi (manje ili više takmičarska), kao i različitom socijalnom porijeklu i porodičnom miljeu.

Možda je želja za prijateljstvom više izražena kod gimnazijalaca upravo stoga što se zbog naglašene takmičarske atmosfere prijateljstvo u ovoj školi teže ostvaruje.

Za različite vrste škola postoji specifična, za njih karakteristična, grupa varijabli koja daje najveći doprinos višestrukoj vezi školskog uspjeha i sistema psiholoških varijabli.

Učenici različitih smjerova škola se samo donekle razlikuju u kombinaciji psiholoških varijabli vezanih za školski uspjeh. Pri tome, nijesu se sve psihološke varijable pokazale značajnim u predikciji školskog uspjeha, iako to ne znači da te varijable nijesu u značajnoj korelaciji sa školskim uspjehom. Kod skoro svih kriterija, tj. ocjena školskog uspjeha pokazalo se da su „Individua-

listička orijentacija“ kao i „Težnja za moći i uticajem“ značajno vezani za školski uspjeh i da predstavljaju dovoljan uslov za predikciju školskog uspjeha. Dodatno, kada je bolji uspjeh u pitanju, pokazalo se da varijabla „Moć i uticaj“ ima prediktivnu vrijednost samo kod učenika turističkog smjera.

Kao rezime izloženog može se zaključiti da se učenici različitih smjerova donekle razlikuju u setovima psiholoških varijabli vezanih za njihov školski uspjeh. Mjera do koje se razlikuju zavisi od same ocjene školskog uspjeha. Predikcije školskog uspjeha na osnovu vrijednosne orijentacije se razlikuju u zavisnosti od vrste i usmjerenja škola koje imaju različite predmete i školske programe.

Mada nijesu nađene velike razlike među strukturama ispitivanih psiholoških varijabli u dva uzorka, na osnovu njih se može uočiti znatna razlika među učenicima dvije grupe škola, koja svakako nije slučajna nego ima svoje dublje uzroke koje bi valjalo dalje istraživati.

Školski uspjeh predstavlja interakciju velikog broja faktora. Obzirom da smo utvrdili da interesi, stavovi i vrijednosne orijentacije učenika u značajnoj mjeri utiču na školsko postignuće, socijalni činioci (porodica, škola, pojedinci, psiholozi, pedagozi, prosvjetne vlasti, nastavnici, privredni subjekti i drugi) trebali bi organizovanje i sistematizovanje usmjeravati razvoj mladih ka uspješnijoj i srećnijoj budućnosti.

L i t e r a t u r a

- Allport, G. W. (1935, 1968., navedeno prema Rot, N. (2008): Osnovi socijalne psihologije, Zavod za udžbenike, Beograd.
- Grandić, R. (1991): Problemi osavremenjivanja metoda moralnog vaspitanja mladih, Pedagogija, br. 1-2, Beograd.
- Havelka, N. (1995): Vrednosne orijentacije učenika i njihova očekivanja od budućeg zanimanja, Psihološka istraživanja 7, Beograd.
- Joksimović, S. (2001): Struktura i korelati vrednosnih orijentacija srednjoškolskih učenika, Institut za pedagoška istraživanja, Beograd.
- Pantić, D. (1980): Interesovanja mladih, I deo, Priroda interesovanja, Beograd, IIC SSO Srbije i Institut društvenih nauka.
- Renzulli, J. (1992): A general theory for the development of creativity through the pursuit of ideal acts of learning, Gifted Child Quarterly, 36 (4), 170-182.
- Renzulli, J. (1994): Schools for talent development: a practical plan for total school improvement (executive summary), IV Conference of ECHA, Nijmegen (The Netherlands).
- Renzulli, J. (1997): Interest-A-Lyzer, Family of instruments: A manual for teachers, Mansfield Center (CT), Creative Learning Press, Inc.
- Rot, N. (2008): Osnovi socijalne psihologije, Zavod za udžbenike, Beograd.
- Šaranović-Božanović N. (1984): Uzroci i modeli prevencije školskog neuspjeha, Institut za pedagoška istraživanja, Beograd.
- Vigotski, L. S. (1996): Dečja psihologija, tom 4, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.

Prilozi

SKALA VRIJEDNOSNIH ORIJENTACIJA

1. Za svaku od navedenih vrijednosti označite **koliko je ona Vama lično važna, kao cilj koji smatrate poželjnim i koji želite da ostvarite.**
2. Odgovorite zaokruživanjem jednog od pet brojeva sa strane. Značenje ovih brojeva je:
1 – nije mi važna, 2 – malo važna, 3 – osrednje važna, 4 – prilično važna, 5 – izuzetno mi je važna.
3. Označite najpoželjniji cilj brojem 5, pa drugi po važnosti brojem 4, treći po važnosti brojem 3, četvrti po važnosti brojem 2 i peti po važnosti brojem 1

VRIJEDNOSTI	Faktori				
	1	2	3	4	5
Imati srećan brak i skladnu porodicu					
Imati dobre prijatelje					
Sticati znanje i obrazovati se					
Biti dobar stručnjak					
Zabavljati se i uživati do mile volje					
Biti bogat					
Biti dobar i velikodušan					
Zalagati se za pravедnost i ravnopravnost ljudi					
Pomagati ljudima i žrtvovati se za njih					
Biti omiljen u svom društvu					
Doprinositi društvenom napretku					
Biti popularna medijska ličnost					
Imati politički uticaj i moć					